

1896-1898 AKÇADAĞ DÜMÜKLÜ HADİSESİ 1896-1898 AKCADAG DUMUKLU INCIDENT

NAİM ÜRKMEZ

Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Asst. Prof. Dr. Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Department of History
naimurkmez@erzurum.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-3186-8350>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-64, Ocak - January 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 21.09.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 12.12.2018

Sayfa-Pages : 337-354

 <http://dx.doi.org/10.14922/Turkiyat4093>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaecd>

This article was checked by

 iThenticate

1896-1898 AKÇADAĞ DÜMÜKLÜ HADİSESİ 1896-1898 AKCADAG DUMUKLU INCIDENT

NAİM ÜRKMEZ

Öz

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, devleti modernleştirmek ve kaybolan otoriteyi yeniden tesis etmek için birtakım reformlar yapmıştı. Bu reformlarla amaçlanan, tebaa arasında eşitlik ve adaleti sağlayarak devletin dağılmasını engellemektir. Bu durum Sultan Abdülmecid'in saltanatı döneminde Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanı ile pekişerek devam etti. Devlet, ayanların gücünü kırıp merkezi otoriteyi artırarak tebaa ile devlet arasında giren bütün aracıları aradan çıkarmak istiyordu. Aynı zamanda askere alım usulünde yaptığı reformla da tebaa arasında ayırım yapmadığını göstermek istiyordu. Ancak bu reformlar geleneksel kurullarla ve aşiret yaşamıyla hayatını idame ettiren birçok yerde devlete karşı başkaldırlara sebep oldu. Osmanlı Devleti isyan bölgelerini kontrol altına almanın yanı sıra vergi toplama, asker alma ve sair hususların üstesinden gelmeye çalışıyordu. İşte bu sorunların yaşandığı yerlerden biri de günümüzde Malatya iline bağlı bir ilçe olan Akçadağ'dır. Akçadağ, incelendiği dönemde Mamuretülaziz vilayetinin Malatya sancağına bağlı bir kazaydı. Bölgeyi kontrol altına almak için ıslahatlara girildiğinde bölgede ciddi sorunlar yaşanmıştı. 1896 yılının Ocak ayında Akçadağ'ın Dümüklü köyünde ekonomik ve sosyal temelli olarak başlamış olan hadise büyüyerek mezhepsel bir mahiyet kazanmıştı. Dümüklü köyünde yaşanan hadisede, 1 subay, 1 asker ve 118 sivil hayatını kaybetti. Osmanlı hükümeti olaylar yatıştıktan sonra sorumluların, özellikle mahalli yöneticilerin üzerine gitti. Bunlardan bazıları görevlerinden azledilip mahkemeye verildi. Ancak Anadolu Umum Vilayetler Islahat Müfettişi Ahmed Şakir Paşa, hadisenin daha fazla büyümesini engellemek için yargılamaların ve Aleviler hakkındaki tahkikatın sonlandırılmasını merkezi hükümetten talep etmişti. Bu istek doğrultusunda konu 1898 yılında tamamen kapatılmıştı. Bu çalışmada Akçadağ'ın Dümüklü köyünde 1896 yılında yaşanan, başlangıçta vergi kaynaklı olup zamanla bir Alevi ayaklanmasına dönüşen olay, arşiv

Abstract

From the first half of the nineteenth century the Ottoman State made some reforms to modernize the state and to restore the lost authority. These reforms aimed to prevent the dissolution of the state by providing equality and justice among the subjects. This situation continued during the reign of Sultan Abdülmecid with the declaration of Gülhane Hatt-ı Hümayun. The state wanted to break out of the strength of the fortresses and increase the central authority, thereby bringing out all the intermediaries who entered the state. At the same time, he wanted to show that he did not distinguish between military reform and the subject. However, these reforms have caused rebellion against the state in many places, which have traditionally ruled and tribal life. The Ottoman Empire was trying to control the rebellion areas as well as to collect taxes, to buy troops and to come from the top of other issues. One of the places where these problems are experienced is Akçadağ, a district of Malatya. Akçadağ was first referred to the Malatya Sanjag of the Mamuretülaziz Province of Harput Province during the period studied. Serious problems were experienced when entering the reforms to control the region. These problems, which are economically and socially based, have become a sectarian issue over time. As a result, the incident that started in the village of Dümüklü of Akçadağ in January of 1896 due to the tax issue, grew and became a religious feature. One officer, one soldier and one hundred and eight civilian lost their lives in the case of Akçadağ's Dümüklü village. After the events of the Ottoman government were calmed down, the rulers, especially the local administrators, went on. Some of them were dismissed from their posts and sent to court. However, Ahmad Shakir Pasha, the Rehabilitation Inspector of the Anatolian Commonwealth of Provinces, demanded from the central government to stop the proceedings against the Alawis and the judiciary to prevent further growth of the incident. In response to this request, the subject was completely closed in 1898. In this study, the event that originated in 1896 in Akçadağ's Dümüklü Village and

kaynaklarına dayanılarak incelenmiştir. Merkezi hükümet ile mahalli hükümetin meseleye bakış açıları arasındaki fark irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevî, Sünnî, Malatya, Akçadağ, Dümüklü Ali, 1896-1898 yılları.

originated in taxation and turned into an Alevî uprising over time was examined based on archival sources. In addition, the Ottoman State's view towards Alawites, its attitudes during and after the events were examined in the frame of this event.

Key Words: Alawites, Sunni, Malatya, Akçadağ, Dümüklü Ali, 1896-1898 years.

Giriş

19. yüzyıl merkezileşme yüzyılıdır. Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda iç isyanlar nedeniyle sarsıntıya uğrayan merkezî otoriteyi yeniden tesis etmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bu çerçevede özellikle Sultan II. Mahmud ile başlayan ıslahat hareketleri Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'nun ilanı ile hız kazanmıştır. Ayanların gücünün kırılması sonrasında yöneticilerin merkezden atanması, zorunlu askerliğin getirilmesi, vergi gelirlerini artırma ve vergi adaletini tesis için yapılan reformlar hep bu politikanın eseridir.

Kırım Harbi sonrasında Anadolu'da asayişî sağlayabilmek amacıyla merkezi hükümete vergi ve asker vermeyen özellikle aşiretlerin hâkim olduğu bu yerlere yönelik operasyonlar başlatılmıştı. Can ve mal güvenliği, yol emniyeti ve ticaretin daha sağlıklı yürütülebilmesi için bu operasyonların devam etmesi gerekiyordu. Ayrıca başına buyruk bu aşiretlerin buldukları yerlerin coğrafi yapısı birçok suçlunun bu mevkilere kaçarak cezadan kurtulmalarına yol açıyordu. Bu durum adalete olan güveni zayıflatıyordu. Şayet bu bölgeler kontrol altına alınırsa, buradaki ahalden; yürürlükteki yasalara göre vergi ve asker alınacağı için devlete bağlı ahalinin yükü hafifleyecekti. O zaman gayrimüslimlerden asker alma işi uzun uzadıya düşünülerek bir hal çaresine bakılacaktı.¹

İşte merkezî hükümet nezdinde bu sorunlu yerlerden biri de bugün Malatya ili sınırları içerisinde kalan, incelendiği dönemde ise Mamuretülaziz vilayetinin Malatya sancağına tâbi Arga (Akçadağ) kazası idi. Etrafta suça bulaşmış kişiler buraya sığınarak devletin otoritesinden kurtuldukları için Akçadağ bir eşkıya yuvası haline gelmişti.² Burada yaşayan ahalinin büyük bir kısmı devlete asker ve vergi vermekte direndikleri gibi, komşu köy ve kasabaları basarak yağma ve cinayetlere karışmaktaydı.³

Akçadağ'da başına buyruk yaşayan aşiretlerin itaat altına alınması, asker ve vergi toplanması hususunda devletin yararına olacaktı. Ekonomik darboğazda bulunan Osmanlı Devleti, merkezi bütçeye aktarılan gelirleri artırmak için vergi reformu yapmış ve Tanzimat'tan sonra vergi toplayan araçları da tasfiye etmeye karar vermişti. Bunun yanında otorite boşluğundan dolayı başına buyruk hareket eden ahalinin kontrol altına alınması bu vergi gelirlerini artıracak diğer bir önlemdi. Yine Tanzimat'la birlikte askerlikte kur'a usulünü benimseyen devlet, kuraya giren yerlerden yeterince asker aldığı halde, merkezî otoritenin zayıf olduğu yerlerden asker alamıyordu. Bu durum silahaltına alınan asker sayısının beklenenden az olmasına yol açtığı gibi, merkezî otoriteye boyun eğen ahalinin yükümlülüğünü artırıyor ve haksızlığa sebep oluyordu.

¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Haz: Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s.115.

² Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, Yay: Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 107.

³ Muzaffer imzasıyla Yıldız Sarayına gönderilen 18 Şaban 1313 (3 Şubat 1896) tarihli jurnal, BOA, Y. PRK. ASK, 110-3.

Vergi ve askere alma hususlarındaki adaletsizlikleri bertaraf etmek ve merkezi otoriteyi hakim kılmak için ilk ıslahat Bosna'da gerçekleştirilmişti. Ardından sıra 1865 yılında Çukurova ve Cebel-i Bereket (Gâvur Dağı, Amanos)'teki aşiret ve cemaatleri kontrol altına alarak burada merkezi otoriteyi tesis etmeye gelmişti. Bu maksatla Derviş Paşa komutasında Fırka-i Islahiye⁴ adında bir ordu kurulmuş ve Gâvur Dağı'nın ıslahına başlanmıştı. Bu ıslah heyetinde, ileride Osmanlı Devletinin en başlı paşalarından olan Ahmet Muhtar (Gazi), Hatunoğlu Kurt İsmail Hakkı ve Ahmet Cevdet gibi kimseler de vardı. Bu plana göre Gâvur Dağı'ndan sonra Akçadağ ve Dersim Dağları kontrol altına alınacaktı. Ancak Gâvur Dağı operasyonundan sonra Eflak ve Boğdan'da karışıklık çıkması üzerine, Tuna vilayetinde bir ihtiyat ordusu teşkiline karar verilmişti. Bu orduya Fırka-i Islahiye'den de birkaç tabur gönderilince Akçadağ'a yapılması düşünülen harekât ertelenmiş oldu.⁵

Diğer bölgelerde sükûnet sağlandıktan sonra tekrar Akçadağ'ın ıslahına girişilmişti. Burada merkezi otorite tesis edilerek bölge insanı kontrol altına alınmaya çalışıldı. Fakat yıllardır isyan halinde olan⁶ ve aşiret yapısıyla hayatlarını idame ettiren bu insanlar, merkezi hükümete vergi ve asker vermek hususunda direniyordu. Bu da devletin güç kullanmasına sebep oluyor ve aşiretler üzerlerine gelen askerlerle çatışmaya giriyorlardı.⁷

Yöre ahali bu çatışma neticesinde tutuklanan köylülerini kurtarmak için zaman zaman resmî dairelere bile baskın düzenliyorlardı. 1891 yılında Akçadağ'ın Hançerli köyü ahalisinden 100'ün üzerinde silahlı kişi, Akçadağ hükümet konağını basmış ve burada tutuklu bulunan iki mahkûmu aldıktan sonra çevreye ateş açarak kaçmışlardı.⁸ Mamuretülaziz Valisi Nasuhi Bey'in bölgeye gitmesinden sonra⁹, olaya karışanlar ölü veya yaralı olarak ele geçirilmişti.¹⁰

1895 yılına gelindiğinde Akçadağ havalisinde yaşayan Alevîler arasında 4.000'den fazla asker kaçağı bulunduğu ifade edilmekteydi. Bundan başka, devletin yöreden önemli ölçüde vergi alacağı da bulunmaktaydı. Mahalli yöneticiler, Ermeni hadiseleri nedeniyle redif askerlerinin silahaltında tutulduğu bu dönemde bölgenin rahatlıkla kontrol altına

⁴ Bu hususta bakınız, Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i Islâhiyye", *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 35-37; Paul Dumont, "1865 Tarihinde Güney-Doğu Anadolu'nun ıslahı". (Çev: Bahaeddin Yediylidiz), *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, 1981, s. 369-394; Nuri Yavuz, "Fırka-i Islahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, V/10, 2012, s. 113-127.

⁵ Cevdet Paşa, *Tezâkir* 21-39, s. 201.

⁶ *Akçadağ ahalisinin suret-i isyanında bulunmalarından dolayı...*, Sadarettin Harput Mutasarrıflığına gönderilen 30 Rebiyülevvel 1277 (16 Ekim 1860) tarihli şukka, BOA, A. MKT. UM, 432-18.

⁷ Akçadağ'ın ıslahı meselesi başlı başına bir araştırma konusu olup bu husus daha sonra yapılacak bir çalışmada ayrıca ele alınacaktır. Bu sebeple bölgenin denetim altına alınması için yapılan faaliyetler bu çalışmanın konusu olmadığı için detaylandırılmamıştır.

⁸ Mamuretülaziz Valisi Nasuhi Bey tarafından Yıldız Sarayına çekilen 6 Nisan 1307 (18 Nisan 1891) tarihli telgraf, BOA, Y. PRK. ASK, 71-33.

⁹ Mamuretülaziz Valisi Nasuhi Bey tarafından Yıldız Sarayına çekilen 29 Nisan 1307 (11 Mayıs 1891) tarihli telgraf, BOA, Y. PRK. UM, 21-80.

¹⁰ Serasker tarafından Yıldız Sarayına gönderilen 7 Şevval 1308 (16 Mayıs 1891) tarihli arz, BOA, Y. PRK. ASK, 171-81.

alınacağı, geriye dönük olarak vergilerin tahsil edileceği ve asker kaçaklarının toplanabileceği yönünde Yıldız Sarayına tavsiyelerde bulunuyorlardı.¹¹

Aslında buradaki çatışmanın sebebi sadece yukarıda bahsedilen hususlar değildi. Bölgede adı konulmamış bir huzursuzluk da vardı. Akçadağ halkının neredeyse tamamı aşiretlerden oluşmaktaydı. Akçadağ'ın iki nahiyesinden Kürne nahiyesi Sünnî; Kürecik ise Alevî idi ve bu iki nahiyeye aşiretleri arasında eskiden beri çekişme yaşanıyordu. Bu çekişmeden dolayı hükümet memurları ve zabıta, birikmiş olan vergiyi toplamak için dahi başlarına bir şey gelir korkusuyla Kürecik havalisine gitmek istemiyorlardı.¹² Buna mukabil Akçadağ'a bağlı Kubatuşağı, Sarıhacılar, Uzunsakal, Tüccar?, Develi ve Doğanlar köylerinin sakinleri kendi aralarında yaşadıkları bu çekişmeden dolayı, özellikle Kürecik'teki aşiret mensupları, hükümetle herhangi bir işleri olsa bile, tutuklanmak korkusuyla hükümete müracaatta bulunmuyorlardı. Aynı kişiler yaşanan düşmanlıktan dolayı, köylerinde de rahat yüzü görmüyorlardı. Bu nedenle bahsi geçen köylerin ahalisi devletin bölgede merkezi otoriteyi yavaş yavaş tesis etmesiyle birlikte, aralarındaki anlaşmazlığı sonlandırarak birbirleriyle barışmışlardı. Bu kişiler, artık hükümetin emirlerine itaat edeceklerini ve mükellefiyetlerine katlanacaklarını ispat için peyderpey kaza merkezine geliyorlardı. Bu süre zarfında mahkemeye ilişği olanlar tutuklanmış, Akçadağ Kazası İdare Meclisi ise adli herhangi bir sorunu olmayan kişilerden ve özellikle ağalardan devletin buyruklarına uyacaklarına dair taahhüt senedi almıştı. Hatta yıllardır kaçak yaşayan Kaçıklı köyünden İbrahim adlı bir kişi de cinayet işlediğini kabul ederek mahkemeye teslim olmuştu.¹³

1. Dümüklü Ali Hadisesi

Aşiretlerle yerel idareciler arasında oluşmaya başlayan sakin ortam çok uzun sürmedi. Yaşanan bir hadise, bölgede bir kargaşanın çıkmasına neden oldu. Dümüklü köyünde ikamet eden ve 1888 yılından itibaren¹⁴ bölge ahalisi arasında tanınırlığı artan Mehmet oğlu Ali (halk arasında Dümüklü Ali) isimli bir şahıs ilahlık vasıfları taşıdığını söyleyip, “*ben bizzat İmam Ali'yim*” diyerek “*ulûhiyet*” iddiasında bulundu.¹⁵ Aslında bu anlatı mahalli memurların ifadesiydi. Alevîlerin arasındaki anlatı ise oldukça farklıydı. Buna göre; Dümüklü Ali, çeşitli kerametleri olmakla birlikte, kendi halinde yaşayan biriydi. Onun yöre Alevîleri arasında hürmet görmesine sebep olan birkaç hadise yaşanmıştı. Yemen'de askerlik yapan Elbistanlı bir kişi, askerlik vazifesinden bunaldığı sırada rüyasında gördüğü bir zat ona askerlikten kurtulduğunu müjdelemişti. Rüyaya binaen birliğinden firar ederek memleketine gelen asker, bir gün Dümüklü köyüne uğramış ve burada Dümüklü Ali'yi görünce, çevresine rüyasına giren zatın bu olduğunu ifade etti.

¹¹ Muzaffer imzasıyla Yıldız sarayına gönderilen 18 Şaban 1313 (3 Şubat 1896) tarihli jurnal, BOA, Y. PRK. ASK, 110-3.

¹² Mamuretülaziz Valisi Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Receb 1315 (12 Aralık 1897) tarihli tahrirat, BOA, DH. TMİK. S, 16-66.

¹³ Mamuretülaziz Valisi Nasuhi Bey tarafından Yıldız Sarayına çekilen 21 Nisan 1307 (3 Mayıs 1891) tarihli telgraf, BOA, Y. PRK. UM, 21-73.

¹⁴ 30 Kanunevvel 1311 (11 Ocak 1896) tarihli Malatya Sorgu Hakimi tarafından hazırlanan takrir, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

¹⁵ Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli ariza, BOA, ŞD, 2679-21.

Ahali, bu olayın etkisiyle Ali'nin ermiş biri olduğuna inanmaya başladı. Yine aynı asker bölgede soyguna uğrayınca Dümüklü Ali'den yardım istemiş, bunun üzerine gaspçılar Dümüklü Ali'nin kerametlerinden korkarak gasp ettikleri malları getirip Ali'nin evinin önüne bırakmıştı. Bu hadiseler Dümüklü Ali'nin bölgede ciddi bir itibar kazanmasına sebep olmuştu. Artık Dümüklü Ali sıkça ziyaret edilen, hürmet gören bir Alevî önderi oldu.¹⁶

İşte bölgedeki vergi ve asker toplanmasındaki sıkıntılar ve yine mahalli yöneticilerin ifadesiyle *ehl-i sünnet vel cemaate aykırı* gelişmelerin yaşanması, bölgeye müdahale edilmesine sebep oldu. Mahalli memurlar, zaman zaman Akçadağ'ın Dümüklü, Kâhyalı, Kadıruşağı, Kubaduşağı ve Hançerli köyleri Alevî ahalisinden bazılarının, Ali'nin önderliğinde bir araya gelip *İslam dinine aykırı* birtakım meşru olmayan işler yaptıklarını ifade ediyorlardı.¹⁷ Muhtemelen Alevî ahali Ali'nin önderliğinde "cem" edip "semah" yapıyordu. Anlaşılabileceği üzere Alevî inancı hususunda malumat sahibi olmayan mahalli memurlar durumu farklı değerlendiriyor, toplantılara şüpheyle bakıyorlardı.

2 Ocak 1896 tarihinde vergi tahsilatı için birkaç piyade zaptiyesini yanına alarak Dümüklü köyüne giden tahsilat memuru Mülazım (Teğmen) Cemal Bey ile köylüler arasında vergi hususunda tartışma yaşandı. Bu tartışma sırasında Dümüklü Ali ile yanında bulunan 17 adamı, Cemal Bey ile bir zaptiyeyi fena halde darp ederek zaptiyelerin üzerinde bulunan eşyayı yağmaladı. Darp edilen Cemal Bey ve askerler yarı çıplak bir vaziyette köyden ayrıldılar. Bu sırada tahsilat memurlarına başkaldıranların içerisinde köyden olmayan bir Ermeni de bulunduğu haber alınmıştı.¹⁸ Görüleceği üzere askerle birlikte hareket eden vergi memuru gerilimi artırmıştı. Zaptiye eşliğinde vergi tahsilatı hassas bölgelerde sorunlara neden olmaktadır. Dümüklü'de farklı olan şey boyun eğen, sessiz kalan köylü yerine saldırgan aşiret mensuplarının bulunmasıdır. Cemal Bey, köydeki kalabalığın dağıtılması ve hadisenin yatışması için yeteri kadar bir kuvvetin gönderilmesini talep etti.¹⁹

Fakat Akçadağ merkezinde yeterli derecede kuvvet bulunmadığı için Sultansuyu Çiftliğinden yardım istenmişti. Sultansuyu Çiftliği Müdürü Kaymakam Reşid Bey, durumu 4. Ordu komutanına yazarak olaya ne şekilde müdahale edilmesi gerektiğini sormuştu. Komutanlık aynı gün verdiği cevapta, müdürün veya münasip bir subayın yanına

¹⁶ Benzer bir anlatı için bkn <https://www.antoloji.com/nedir/malatya-akcadag-hancerli-koyu/>

¹⁷ Akçadağ Kaymakamlığından Mamuretülaziz Valisine çekilen 22 Kanunievvel 1311 (3 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

¹⁸ Yaşanan bu hadise sırasında köydeki kalabalığın içinde Serhaboğlu Garo (Sirob oğlu Karabet) isminde bir de Ermeni bulunuyordu. Anadolu'da Ermeni olaylarının yoğun bir şekilde yaşandığı bu tarihlerde, bu kişinin bulunduğu köyde, devlet görevlilerine karşı durulması aslında dikkat çekici bir ayrıntıdır. Devlet yetkilileri, ahaliyi kıskırtmış olabileceği konusunda şüphelendikleri bu Ermeni'nin ifadesine başvurmuşlar. Ancak delil bulamadıkları için konunun üzerine gidememişlerdir. Akçadağ Kaymakamlığından gönderilen 21 Kânunievvel 1311 (2 Ocak 1896) tarihli şifreli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

¹⁹ Yaşanan bu hadise sırasında köydeki kalabalığın içinde Serhaboğlu Garo (Sirob oğlu Karabet) isminde bir de Ermeni bulunuyordu. Anadolu'da Ermeni olaylarının yoğun bir şekilde yaşandığı bu tarihlerde, bu kişinin bulunduğu köyde, devlet görevlilerine karşı durulması aslında dikkat çekici bir ayrıntıdır. Devlet yetkilileri, ahaliyi kıskırtmış olabileceği konusunda şüphelendikleri bu Ermeni'nin ifadesine başvurmuşlar. Ancak delil bulamadıkları için konunun üzerine gidememişlerdir. Akçadağ Kaymakamlığından gönderilen 21 Kânunievvel 1311 (2 Ocak 1896) tarihli şifreli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

alacağı yeterli askerle birlikte mahalli heyetle veya bölgenin ileri gelenlerinden biriyle köye gitmesini emretmişti. Hadisenin büyümeden önüne geçmek isteyen komutanlık, gidecek bu grubun, kalabalığı şikâyet ve kargaşaya mahal vermeden nasihat ederek dağıtmasını istemişti. Ayrıca asayiş ve hali hazırdaki sakinliğine hanel getirilmeden hadiseye ön ayak olanların ve içlerinde bulunan Ermeni'nin de tutuklanarak ilgili mahkemeye teslim edilmesini emretmişti.²⁰ Bu kişilerin bölgede tevkif edilmeleri mahzurlu ise bunlar Malatya merkezinde tevkif edilmeliydi. Ayrıca şayet köyler ahaliye nasihate kulak asmaz ve askere karşı silah kullanmaya kalkarsa ahaliye misliyle karşılık verilmesi emredilmişti.²¹ Neticede Sultansuyu Çiftliği Müdürlüğüne bağlı Remont²² Bölüklerinden Mülazım Mustafa Efendi ile altı süvari olayın büyümesini engellemek maksadıyla köye gönderilmişti. Mülazım Mustafa Efendi, hadisenin yaşandığı yere giderken bölge ileri gelenlerinden Şakir Ağazade İbrahim ve Mustafa Ağaları da köylülere nasihat etmesi için yanına almıştı.²³

Sükûneti sağlamak için gönderilen askerî birlik, 3 Ocak 1896 gecesini o civardaki bir evde geçirmekteydi. Ancak birliğin, köy yakınında bir yere gitmesinden sonra hadise yatışmak yerine daha da büyüdü. Dümüklü köyünden 60 kişilik bir grup, bu birliğin üzerine ansızın bıçak, kılıç ve baltalar ile hücum etmiş ve Mülazım Mustafa Efendi ile bir zaptiyeyi öldürmüş, ayrıca üç askeri yaralamış, iki askeri de Göksülüklü köyüne götürmüşlerdi. Kaçırılan ve kayıp olanları aramak için gönderilenler de eşkıya gurubunun saldırısına uğramış ve darp edilmişti. Askerlerin ifadesine göre kendilerine saldıran bu gurup *esrarkeşlik* aleminde idi.²⁴

Askerin bu şekilde zayıf vermesinde; hazırlıksız yakalanma, gönderilen erlerin rençber, savaş görmemiş ve mücadeleye girmemiş olmaları ile yeterli kadar silahla teçhiz edilmemişlerinin etkisi çoktu. Bununla birlikte civardaki bütün Alevî köylerin bir araya gelmesinin de askeri zor duruma düşürdüğü şüphesizdi.²⁵

Sultansuyu Çiftliği Müdürü, hadisenin önünü alabilmek için yeterli derecede bir kuvvetle bizzat bölgeye gitmek için müsaade istemişti. Bu şahısların teslim olmaması veya askere silah doğrultması durumunda ne yapılması gerektiğini müşiriyete ve valiliğe sormuştu. Meselenin kontrolden çıkmasından endişe eden Mamuretülaziz Valisi asileri kontrol altına almak için Sultansuyu Çiftliğinden 50 süvarinin bölgeye gönderilmesini emretmişti.²⁶ Bu yaşananlara ve gönderilen askeri kuvvete rağmen, mahalli kuvvetler

²⁰ Hükümet nezdinde Ermeni olaylarının yaşandığı günlerde hadisenin bu Ermeni'den kaynaklı olabileceği şüphesi de bulunmaktaydı.

²¹ Mamuretülaziz Valisi Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 22 Kânunievvel 1311 (3 Ocak 1896) tarihli şifre telgraf, BOA, DH. ŞFR, 186-90.

²² Remont: Rusça'da tadilat ve tamir anlamına gelmektedir. Osmanlı Ordusunun at ihtiyacını karşılayabilmek için remont teşkilatını kurulumuştur.

²³ Akçadağ Kaymakamlığının 24 Kanunievvel 1311 (5 Ocak 1896) tarihli telgrafı, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

²⁴ Akçadağ Kaymakamlığı tarafından vilayete çekilen 22 Kanunievvel 1311 (3 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

²⁵ Sultansuyu Çiftliği Müdürüyle Akçadağ Kaymakamı tarafından Mamuretülaziz valisine çekilen 22 Kanunievvel 1311 (3 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

²⁶ Mamuretülaziz Valisi Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 23 Kânunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli şifre telgraf, BOA, DH. ŞFR, 186-95.

meseleyi nasihat yoluyla ya da bölgede ileri gelen ve söz sahibi olan kişileri aracı ederek çözmek için de çaba içerisindeydi.²⁷

Hadise civar köylerde duyulunca, muhtemelen kışkırtmanın da etkisiyle, bu köylerde yaşayan Alevilerin bir kısmı önderleri olan Dümüklü Ali'ye bir saldırı olduğunu düşünerek hızla Dümüklü köyüne gelmişti. Köyde toplanan insan sayısı her geçen saat daha da artmaktaydı. Mahalli hükümet olayların kırk elli süvari ile bastırılmayacağını düşündüğü için daha büyük bir kuvvetin gönderilmesini istemişti. Arazinin sarplığı piyade askeri ile birlikte süvari ve jandarma birliklerinin de takviyesini gerekli kılıyordu. Neticede Kolağası Cevdet Efendi komutasında 100 redif askeri ile Malatya Sancağı Tabur Ağası Ömer Ağa komutasında 50 zaptiye bölgeye sevk edilmişti. Bu askeri birlikler sükünetsizlik kadar orada kalacaktı.²⁸ Nasihat için de Malatya İdare Meclisi Üyesi Harirî-zade Abdullah Ağa gönderilmişti.²⁹

Dümüklü ve civarında yaşanan hadiseler 5 Ocak 1896 (24 Kânunievvel 1311) tarihinde Sultan Abdülhamid'e bildirilmişti. Hadiseden haberdar olan Sultan Abdülhamid, kan dökülmesine fırsat verilmeden hadisenin bertaraf edilmesini emretti. Bu emir ilgililere de tebliğ edildi.³⁰

Dümüklü köyündeki hadiseyi yatıştırmaya gönderilen asker ve komutanın ne şekilde hareket edeceğine dair kendilerine 5 Ocak 1896 (24 Kânunievvel 1311) tarihli bir talimat verilmişti. Talimat şu hususları içermekteydi:

1. *Madde:* Öncelikle kaymakam ve hükümet heyetiyle mesele müzakere edilecek, meselenin ortaya çıktığı bölgedeki oymak ağalarından gerekenler, kaza merkezine getirilerek, konu onlarla da değerlendirilecektir. Verilecek karar üzerine işe başlanacak ve bu hadisenin başlangıcının neden kaynakladığı hakkıyla tahkik edilerek buraya malumat verilecektir.

2. *Madde:* Kaza merkezine çağırılacak olan ağalardan seçilecek olan iki, üç veya daha fazla kişi Dümüklü köyüne gönderilecektir. Köye gönderilen bu ağalar, ahaliye nasihatte bulunarak yaptıklarının yanlış olduğunu ve meseleyi daha fazla büyütmemeleri gerektiğini etkili bir şekilde tembih edeceklerdir. Ağalar daha sonra köylünün meseleye nasıl baktığını müfreze kumandanına bildirecektir.

3. *Madde:* Sultan Abdülhamid'in emrine uygun olarak hakimane bir üslupla ve mutlaka kan dökülmesine meydan vermeyecek şekilde uygunsuzluğun önünün alınmasına olağanüstü gayret edilecektir.

4. *Madde:* Durumun gerektireceği etkili tedbirler alınarak bu hadisenin ortaya çıkmasına sebep olanlar ile cinayet ve yaralama suçlarına cesaret edenlerin tekrar bir ayaklanmaya meydan verilmeyecek şekilde merkeze getirilmeleri sağlanmalıdır.

5. *Madde:* Gerekli nasihatler yapıldıktan sonra bunların etkisinin olmadığı anlaşılırsa, buradan sevk olunarak Akçadağ'da bulunan jandarma askeri ve komutanıyla beraber Remont bölüklerinden yeteri kadar süvari ve maiyeti redif askerini olay mahalline götürmeden önce buraya bilgi verilmeli ve alınacak cevaba göre hareket edilmelidir.

²⁷ Sultansuyu Çiftliği Müdürüyle Akçadağ Kaymakamı tarafından Mamuretülaziz valisine çekilen 22 Kanunievvel 1311 (3 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

²⁸ Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

²⁹ Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

³⁰ Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

6. *Madde*: Askerin, dolayısıyla devletin şan, şeref ve itibarının zedelenmemesi için dikkatle hareket edilmesi, askerden istifade edileceği zaman bu hususunun göz önüne alınması lazımdır. Bu çerçevede askerin olaya müdahale etmesi gerektiği anda kan dökülmemesine özen gösterilmelidir. Bununla beraber uygunsuz ve olaya karışanlar ile iş birliği içinde davrananların hükümete itaat etmeleri, askere ve jandarmaya karşı durmamaları için, yine aralarından seçilecek kişilere devletin merhameti ve adaleti anlatılarak bu kişiler yola getirilmelidir. Şayet aksi durum yaşanır da ellerinde silahla asker ve jandarma üzerine hücum ederlerse, bunların def ve tenkili zaruri olacağından ona göre misliyle karşılık verilmelidir. Her durumda Ermeni isyanlarının arttığı bu nazik zamanda olayın büyümesine fırsat vermeyerek; mevki, hal ve zamana uygun bir surette hareket edilmesi müfreze komutanından beklenmektedir.³¹

Bu talimata binaen yapılan soruşturmadan tam bir netice alınamamıştı. Mahalli hükümet meselenin iki sebebe dayandığı zannındaydı: İlki, esrar için kişilerin kendilerini kaybedip askere sataşması; ikincisi de, meselenin ileride büyük bir boyuta getirilmesi için bu küçük hadisenin tertip edildiği zannıydı.³² Ancak bu iki zannı destekleyecek herhangi bir delil bulunamamıştı. Bölgeye istihbarat amacıyla gönderilenlerin verdiği bilgiler ise sürekli birbirleriyle çelişmekteydi.

Köye nasihat için gönderilmiş olan Malatya İdare Meclisi Üyesi Harirî-zade Abdullah Ağa, ahalide büyük bir endişenin olduğunu ve bu yüzden de halkın Dümüklü köyünde toplanmaya başladığını müşahede etmişti. Olayların daha fazla büyümesinin önüne geçilmesi için Malatya Mutasarrıfı Ali Rıza Paşa'ya telgrafla Akçadağ'a gelmesi yönünde tavsiyede bulunmuş, ancak mutasarrıf meselenin önemini anlayamadığı için Akçadağ'a gelmemişti.³³

Dümüklü köyü, Akçadağ'a üç saat mesafedeydi. Yaklaşık on beş hanenin bulunduğu bu köyün erkek nüfusu 23 idi. Olayların büyümesinden sonra 4 Ocak'ta Dümüklü köyüne diğer köylerden gelerek toplanan Alevîlerin sayısı 100'ü geçmiş ve her geçen saat bu sayı artmıştı.³⁴ Bir gün sonra sayı Elbistan tarafından gelerek bu köydeki topluluğa katılanlarla birlikte 400'ü geçmişti. Alınan istihbarata göre Kürecik nahiyesinin Alevî olan ahalisi kendi aralarında umumî bir ittifak akdetmişlerdi.³⁵

Aynı Tarihte Dümüklü Hadisesinden Etkilenen Köylerin Nüfusları ³⁶			
	Erkek	Kadın	Toplam
Dümüklü	23	18	41
Kadiruşağı	11	9	20

³¹ Akçadağ Kaymakamlığına çekilen 25 Kanunievvel 1311 (6 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

³² Remont Bölüğünden Kolağası Cevdet Efendi tarafından vilayet merkezine çekilen 25 Kanunievvel 1311 (6 Ocak 1896), BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

³³ Şura-yı Devlet tarafından Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

³⁴ Akçadağ'dan vilayete gönderilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

³⁵ Sultansuyu Çiftliği Müdürü, Tabur Ağası ve Akçadağ Kaymakamlığından vilayete gönderilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli müşterek telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Akçadağ Kaymakamlığı tarafından vilayete çekilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

³⁶ *Salname-i Vilayet-i Mamuretülaziz, 1312*, 8. Defa, s. 94.

Bayramuşağı	74	53	127
Kasımuşağı	99	51	150
Harunuşağı	80	75	155
Bekiruşağı	145	95	240
Tataruşağı	94	53	147
Körsüleymanlı	37	31	68
Kahyalı	30	27	57
Keller	40	30	70
Develi	33	30	63
Kaçıklı	30	24	54
Hançerli	19	17	36
Kelanlı	23	20	43
Sarıhacı	93	78	171
Tapkin	22	13	35
Kepez	128	96	224
Hacışemşik?	33	23	56

Toplananlara müdahale etmek için Dümüklü köyüne giden askeri birlik yine saldırıya uğramıştı.³⁷ Mevsimin kışa girmesi ve arazinin engebesi nedeniyle süvari birliklerinin fayda sağlamadığını düşünen Akçadağ kaymakamı, hiç olmazsa üç bölük askerin olay mahalline gönderilmesini istiyordu. Bu maksatla Malatya ve Adıyaman taburlarından olup Elbistan'da bulunan 300 redif askerinin Akçadağ'a getirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Kaymakama göre, ancak bu askerlerin gelmesi durumunda Dümüklü köyü itaat altına alınabilirdi. Çünkü bu köyde başkaldıranların hiç birinin ateşli silahı bulunmuyordu.³⁸ Sultansuyu Çiftliği Müdürü ve Akçadağ Müdürü, bir başka tedbir olarak bu köylerin oymak ağalarını devreye sokmaya çalışmıştı. Buna karşın Kürecik nahiyesinde fahri zabıta memuru Boz Ağa dışındaki oymak ağalarının tamamı oymak ahailerinin Dümüklü köyündeki topluluğa katılmalarına engel olmadıklarını söylemişlerdi. Akçadağ Kaymakamı ve Çiftlik Müdürü, şayet katı bir surette bunlara müdahale edilmezse çok büyük bir isyanın çıkacağını ve çiftliğe ve kaymakamlığa saldırıların olacağını beyan etmişlerdi. Talepleri Malatya'da ve Hekimhan'da bulunan redif askerlerinin bir an önce Akçadağ'a gönderilmesiydi.³⁹

7 Ocak 1896 (26 Kânunievvel 1311) tarihinde hadise sırasında köyde bulunan ve olayda parmağı olmakla itham edilen Malatyalı Sirop oğlu Karabet isimli Ermeni yakalanmış ve tahkikat çerçevesinde sorguya alınmıştı.⁴⁰ Hükümet yetkilileri Dümüklü'de

³⁷ Akçadağ'dan vilayete gönderilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

³⁸ 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihinde Çiftlik Müdürüyle Akçadağ Kaymakamlığına çekilen telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Dümüklü köyünün hadiseden önceki resmi nüfus kaydında; 14 hanede 23 erkek, 13 kadın olmak üzere 41 kişi yaşamaktaydı, *Mamuretülaziz Vilayeti Salnamesi 1312*, 8. Defa, s. 94.

³⁹ Sultansuyu Çiftliği Müdürü, Tabur Ağası ve Akçadağ Kaymakamlığından vilayete gönderilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli müşterek telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Akçadağ Kaymakamlığı tarafından vilayete çekilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

⁴⁰ Mamuretülaziz Valiliğinden Akçadağ Kaymakamlığına çekilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Akçadağ Kaymakamlığı tarafından vilayet merkezine çekilen 26 Kanunievvel 1314 (7 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

çıkan isyanı Karabet'in orada bulunmasıyla da ilişkilendiriyorlardı.⁴¹ Hükümet yetkililerine göre Anadolu Umum Vilayetler Müfettişi Şakir Paşa'nın⁴² 1895 yılında Erzurum'a giderek başlattığı Anadolu ıslahatı projesini kabul etmediklerini göstermek için Anadolu'nun her yerinde isyan çıkaran Ermenilerin burada da karışıklık çıkarmak istemesi pek normaldi. Sorguya çekilen bu Ermeni, Dümüklü köyüne erzak için gittiğini, kendisinin hadisede bir medhalinin bulunmadığını ve Malatyalı olduğunu beyan etmişti. Akçadağ civarında kar olmasına rağmen, köyün bulunduğu muhitte kar olmadığını ve Alevilerin esrarkeşliği dolayısıyla bu işlere cesaret ettiklerini söylemişti.⁴³

Bu arada hem Malatya'dan hem de çevre birimlerden redif ve sair askerın bölgeye gelmesi, ahali arasında korku, telaş ve huzursuzluğa sebep olmuştu. 10 Ocak 1896 (29 Kânunievvel 1311) tarihinde Dümüklü köyünde biriken kişiler, muhtemelen daha önceden aralarında yaşanan bir husumetten dolayı, Sünnî olan Sarıhacı ve Nipek köylerine hücum etmişlerdi. Hadise sonrasında Sarıhacı köyünden bir, Dümüklü köyünden ise beş kişi öldürülmüştü. Bu olayın muhbirler tarafından haber edilmesi üzerine aynı gün Akçadağ kaymakam vekili Mehmed, İdare Meclisi üyesi Abdullah, asker ve jandarma ile birlikte olayları yatıştırmak için Dümüklü köyüne gittiler.⁴⁴

Olayların büyümesinde Akçadağ Kaymakamı ile İdare Meclisi Üyesi Abdullah'ın telaşlı hallerinin de etkisi vardı. Bu hadise aynı gün Malatya'daki alaya; "*bugün Dümüklü sarhoşları Sarıhacı köyüne 200 kişiyle balta, kılıç gibi yaralayıcı aletlerle hücum ettiler. Neticede Dümüklülerden beş, Sarıhacı köyünden ise bir kişi hayatını kaybetti*"⁴⁵ diye bildirilmişti.

Bu son gelişme hadisenin daha büyük bir mahiyet kazanmasına sebep oldu. 150 civarında asker köy yakınına gidip konuşlanmıştı. Öncelikle civar köylerden destek maksadıyla Dümüklü'ye doğru geldikleri düşünülen kişiler yeteri derecede jandarma sevk edilerek engellendi. Ardından Bayramuşağı köyünden iki kişi, Dümüklü köyünden bilgi getirmesi maksadıyla köye gönderildi. Bu iki kişi Kürecik nahiyesinin fahri zabıta memurları Kasımoğlu Boz Ağa ile Timur Ağa idi.⁴⁶

2. Dümüklü Köyünün Kontrol Altına Alınması

Köye gönderilen iki kişi aradan geçen bir saate rağmen dönmeyince, asker Dümüklü köyüne girdi. O sırada köyde tahmini olarak 400'ü geçkin kişi toplanmıştı. Bunların

⁴¹ Maiyyet-i Seniyye-i Cenab-ı Mülükane Erkan-ı Harbi İkinci Feriki Rüstem tarafından hazırlanan 13 Kânun-ı sani 1311 (25 Ocak 1896) tarihli rapor, BOA, Y. PRK. ASK, 109-69, *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları (1895-1896)*, c. II, Ankara 2008, s. 112.

⁴² Ahmed Şakir Paşa'nın Anadolu Islahatı için müfettiş tayin edilme süreci ve bu süreçteki faaliyetleri hakkında bakınız, Ali Karaca, *Anadolu Islahât ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899)*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

⁴³ Mamuretülaziz Valiliğinden Akçadağ Kaymakamlığına çekilen 23 Kanunievvel 1311 (4 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Akçadağ Kaymakamlığı tarafından vilayet merkezine çekilen 26 Kanunievvel 1314 (7 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

⁴⁴ Akçadağ Kaymakamlığı tarafından Mamuretülaziz Valiliğine çekilen 29 Kanunievvel 1311 (10 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

⁴⁵ Akçadağ Kaymakamıyla İdare Azası Abdullah Ağa'nın 29 Kânunievvel 1311 (10 Ocak 1896) tarihli telgrafı, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

⁴⁶ Boz Ağa'nın eşi Medine tarafından vilayete çekilen 24 Kanunısani 1311 (5 Şubat 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

başlarında Kürecik nahiyesi oymak ağaları bulunmaktaydı. Köyün evleri birbirinden dağınık şekilde dört kısım üzerine bina edilmişti. Her bir kısmı diğerine ellişer seksener (adım*) uzaklıktaydı. Asker, köylülerin fikirlerinin neden ibaret olduğunu sorarak defaten hükümete teslim olmaları gerektiğini bildirdi. Ancak ahali ikişer üçer kişilik guruplarla ellerinde balta ve kılıç ile buldukları hanelerden şiddetli bir şekilde dışarı çıkarak askere saldırdı. Bunun üzerine asker, asilerin üzerine ateş açtı. Köyden bazı kadınların köydeki erkeklerden bahisle “*bunlar söz anlamaz ve teslim olmaz kişiler*” olduklarını ifade etmesi üzerine asker, köyde bulunan birkaç hanenin damına çıkarak teslim olmaz iseniz “*yakarız, yıkarız*” gibi tehditte bulunmuştu. Ancak asiler bu tehdide boyun eğme niyetinde değildi. Buldukları hanelerde bölgeye giden askerlerin ifadesiyle “*ayınlerince hay huy ederek nara urmakta (bağırmakta) ve kendileri de birer don ve gömlekle başı açık yarı çıplak olarak icra-yı lubiyyat (oyun) etmekte ve Ali Allah deyu alet-tevali (durmadan) bağırub çağırma*” idi. Bunun üzerine jandarma evlerin içerisine ateş etmeye başladı. Bu sırada daha önce aracı olarak gönderilmiş olan Boz Ağa hanelerin birisinden çıkarak, asker üzerine kılıç ile hücum etmişti. Silahla yaralanarak etkisiz hale getirilen Boz Ağa alıkonulduktan sonra Akçadağ’a götürülürken, yolda, yaralarının ağırlığından dolayı bindirildiği katırdan düşerek hayatını kaybetti. Bundan sonra yine aracı gönderilmiş olan Timur Ağa da silahsız ele geçirildi. Hadise sırasında köyde toplanmış olan Alevilerden ilk belirlemelere göre 30’a yakını ve bunlara ön ayak olan oymak ağalarından bir kişi hayatını kaybetmişti. Ayrıca köyde biriken 54 kişi ile bir oymak ağası tutuklanarak Akçadağ merkezine getirilmişti. Asker ve jandarmada her hangi bir zayıat olmamıştı.⁴⁷

Asilerden kalanların her biri ise farklı tarafa firar ettiler. Kaçanların arazinin çetinliğinden dolayı canlı veya ölü olarak ele geçirilmesi pek mümkün olmadığı için takibi yapılamadı. Mevsimin kış ve karın yolları kapamış olması ve askerin de barınacak yerinin bulunmayışı nedeniyle, birlik, hava kararmadan geri dönmüştü. Köyün kuşatma altına alındığı sırada köy cenahından birkaç el silah atılmışsa da bunlardan hiçbiri askere isabet etmemişti. Yani birlik yaralı veya ölü herhangi bir zayıat vermemişti. Hadise sırasında Dümüklü köyünde; Bayramuşağı, Bekiruşağı, Mehmedliuşağı, Harunuşağı, Tataruşağı, Kasımuşağı, Kadiruşağı, Körsüleymanlı, Keller, Kelanlı, Kepez, Haparlı, Hacışemşik, Tapkin köyleri ahalisinden onar yirmişerden daha az veya fazla kişi bir araya gelmişti. Civar köylerde yaşayanların tanıklığına göre ise bu köylere ilaveten Karataşan, Kahyalı ve Körsüleymanlı köylerinden de katılanlar olmuştu.⁴⁸

Yaşanan bu hadise Dümüklü köyünde yaralandıktan sonra Akçadağ’a götürülürken yolda hayatını kaybeden Boz Ağa’nın eşi Medine tarafından oldukça farklı bir şekilde anlatılmaktaydı: *Eşim zabita olan Boz Ağa, fesat cemiyetinin dağıtılması için hükümet tarafından çağırılmış ve ardından da arabulucu sıfatıyla Dümüklü köyüne gönderilmişti. Malatya İdare Meclisi üyesi Abdullah Ağa ve Kürne aşiretlerinden oluşan bir gurup ile Dümüklü köyü üzerine yürümüşlerdi. Gelenlerin köye yaptıkları hücum neticesinde beş altı*

* Belgede herhangi bir ölçü yazılmamış olup, tarafımızdan eklenmiştir.

⁴⁷ Akçadağ Hükümet Heyeti tarafından Mamuretülaziz Valisine çekilen 31 Kanunievvel 1311 (12 Ocak 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23; Mamuretülaziz Valisi Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 1 Kânunısani 1311 (13 Ocak 1896) tarihli şifre telgraf, BOA, DH. ŞFR, 187-1.

⁴⁸ Sarhacı köyü ahalisinden İzzet Hasan oğlu 45 yaşında Razo’nun 20 Kânunısani 1311 (1 Ocak 1896) tarihli ifadesi, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

yüz kadar erkek, kadın, çoluk çocuk katledildi. Hanelerimiz yakıldıktan sonra hükümet tarafından köyden haber getirsin diye bu köye gönderilen eşim Boz Ağa, Akçadağ hükümet konağına götürülürken hükümet konağının arkasında saldırıya uğrayarak öldürülmüştür. Mal ve eşyalarımız da gasp edildiği için çoluk çocuğumla aç açıkta kaldım. Başımıza gelen bütün bu olaylardan Malatya İdare Meclisi üyesi Abdullah Ağa sorumludur. Onun hakkında şikâyetçiyim.⁴⁹

Boz Ağa'nın eşinin söylediklerinin büyük kısmı doğru değildi. Çünkü Boz Ağa'nın köyü olan Bayramuşağı köyü, Dümüklü köyüne iki üç saat mesafelik yerdedi. Hadise Dümüklü dışına sıçramadığı için Boz Ağa'nın köyündeki evi ve malının yağmalanma ihtimali bulunmuyordu. Kocasını kaybeden Medine, herhalde hükümetten bir miktar para almak çabasındaydı. Nitekim Medine'nin ifadesinde köydeki hadiseden kaynaklı ölü sayısı, Dâhiliye Nezaretine iletilene kadar 500-600'den, 800'e kadar çıkmıştı.⁵⁰

3. Hadise Sonrası Yapılan İdari ve Adli Soruşturmalar

Olayın bastırılmasından sonra Malatya'daki Alay Kumandanlığı, hadise neticesinde kaç kişinin yaşamını yitirdiğini ve ölenler arasında *uluhiyet* davasında bulunan *Mehmed oğlu Ali*'nin olup olmadığının araştırılması istedi. Ayrıca bu köydeki kişilerin mülk ve hayvanlarına kesinlikle zarar gelmemesi ve duruma göre sahiplerine verilmek üzere güzelce muhafaza edilmesi emredildi. Gelen cevapta; 25 kişinin vefat ettiği ve ölenler arasında *uluhiyet* davasında bulunan *Mehmet oğlu Ali*'nin de olduğu bildirildi.⁵¹

Mevsimin kış olması ve arazinin karla kaplı olmasından dolayı ölü sayısı tam olarak hesaplanamadı. Cesetlerin çoğu kar altında kalmıştı. Buna rağmen hadisenin başlangıcından Sarıhacı köyü hadisesi ve sonrasında yaşananlar göz önüne alındığında, ölenlerin sayısının 100 civarında olduğu tahmin edilmekteydi. Fakat sonradan yapılan tahkikatta, yaşanan elim hadise sırasında 118 kişinin hayatını kaybettiği anlaşılmıştı. Ayrıca ölenlerin malları da civar köyler ahali tarafından yağmalanmıştı.⁵²

Olayların bu boyuta ulaşması Mamuretülaziz valisini kızdırmıştı. Yaşananlardan dolayı kaymakamlığı suçlayan vali; kaza merkezine iki üç saat mesafede olan ve esasen 40-50 kişilik *esrarkeş cemiyeti* denilen gurubun üzerine yeteri derecede asker sevk edilmesi durumunda olayların en başından yatışabileceği kanaatindeydi. Ancak yanlış karar alan mahalli yöneticiler yüzünden hadise haddinden fazla büyümüşü. Valiliğe de sorumsuzluğundan dolayı muhtemelen Dahiliye Nezareti baskı yapmakta ve kendilerinden çözüm üretmelerini beklemekteydi. Nezaret, olayların yatışmasından kısa bir süre sonra, bölgede bulunan aşiretleri itaat altına almak için bu aşiretlerin ağa ve beylerinden bağlılık

⁴⁹ Boz Ağa'nın eşi Medine tarafından vilayet makamına çekilen 24 Kanunınsani 1311 (5 Şubat 1896) tarihli telgraf, BOA, A. MKT. MHM, 659-23.

⁵⁰ Dahiliye Nezaretinden Mamuretülaziz vilayetine gönderilen 11 Muharrem 1314 (22 Haziran 1896) tarihli tahrirat, BOA, DH. MKT, 2075-50.

⁵¹ Akçadağ Kaymakamlığı tarafından Mamuretülaziz Valisine çekilen 31 Kanunievvel 1311 (12 Ocak 1896) tarihli telgraf, Şura-yı Devlet tarafından Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21; Şura-yı Devlet tarafından Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

⁵² Şura-yı Devlet tarafından Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

senedi almaları yönünde valiliğe tavsiyede bulundu. Ancak valilik, daha önce de alınan bu ve buna benzer tedbirlerin işe yaramayacağını ifade etti.⁵³ Çünkü bölgedeki aşiret reisleri olan Ahmed, Ali ve Şakir Ağalardan, 1860 yılında askere alma işlemlerinde kanuna bağlı kalmaları hususunda benzeri bir senet alınmıştı.⁵⁴ Ancak aşiret ağaları senetlerine bağlı kalmamışlardı.

Bu arada hadise sırasında tutuklanan 54 kişiden 40'ı serbest bırakılmış, 14'ünün tutukluluk hali devam etmişti. Haklarındaki suçlamalar için yeterince delil bulunamayan 40 kişi serbest bırakıldığı halde, onlarla aynı durumdaki 14 kişinin alıkonması kafa karışıklığına sebep olmuştu. Burada alıkonulan kişilerle ilgili suçlama cinayet idi, ancak olayların yaşandığı sırada köye giden asker, hiçbir şekilde zayıat vermemişti. Tutuklu ve mahkeme edilen sayısı daha sonra artmıştı. İlk hadisenin yaşandığı anda Dümüklü Ali ile yanında bulunan 17 adamı, köye gelen bir mülazım ile iki neferi öldürmekle suçlandı. Muhtemelen bu 17 kişi hadise sırasında hayatını kaybedenlerden oluşuyordu. Dolayısıyla yargılamaya yer yoktu. Bunların dışında sayı artık 92'ye yükselmişti. Bunların 26'sı Dümüklü Ali'ye yardım etmekten dolayı cinayete itham edildi. Kalan 66 kişinin ise muhakemelerine yer olmadığına karar verilmişti. Oysa cinayete suçlanan 26 kişi ile yargılanmasından vazgeçilen 66 kişinin pek de bir farkı yoktu. Bu sebeple maznun olan kişilerin top yekûn salıverilmesi gerekirdi.⁵⁵

4. Ahmed Şakir Paşa ve Yargılamalar

Bu sırada II. Abdülhamid'in direktifleri doğrultusunda kararlaştırılan reformları denetlemek üzere Anadolu Islahatı Umum Müfettişi sıfatıyla Vilayât-ı Sitteye tayin edilen Ahmed Şakir Paşa Sivas'ta bulunuyordu.⁵⁶ Sivas'ta iken konudan haberdar olan Müfettiş Ahmed Şakir Paşa, üzerinden yaklaşık bir buçuk yıl geçen Dümüklü hadisesine müdahil olmuştu. Şakir Paşa, 118 insanını kaybeden, malları ve hayvanları yağmalanan Alevîlerden 14'ünün, davanın sonuçlanmasına kadar, tutuklu kalmasını uygun görmemiş ve bu hususta 8 Ağustos 1896 (27 Temmuz 1312) tarihli telgrafla Sadaret nezdinde teşebbüste bulunmuştu.⁵⁷

Hadiseye müdahale eden Ahmed Şakir Paşa, bununla yetinmedi. Ermeni olayları sırasındaki tutumunun da etkisiyle, Malatya Sancağı Mutasarrıfı Ali Rıza Paşa'nın, Akçadağ kaymakamı ve Malatya Tabur Ağasının görevlerinde kalmalarının uygun olmayacağını, bunların görevlerinden alınarak yerlerine muktedir ve devletin maksatlarına vakıf kimselerin tayin edilmesini 19 Ağustos 1896 (10 Rebiyülevvel 1314) tarihinde Sadarettten istedi.⁵⁸ Neticede Ali Rıza Paşa, Şakir Paşa'nın isteği doğrultusunda 28 Eylül

⁵³ Mamuretülaziz Valisi Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 13 Temmuz 1312 (25 Temmuz 1896) tarihli şifre telgraf, BOA, DH. ŞFR, 195-38.

⁵⁴ İlgili senet için BOA, İ. MVL, 438-19381.

⁵⁵ Şura-yı Devlet tarafından Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

⁵⁶ Ali Karaca, "Şakir Paşa", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 308.

⁵⁷ Sadarettten Adliye Nezaretine gönderilen 1 Rebiyülevvel 1314 (10 Ağustos 1896) tarihli tezkire, BOA, A. MKT. MHM, 722-4.

⁵⁸ Sadarettten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Rebiyülevvel 1314 (31 Ağustos 1896) tarihli tezkire, BOA, A. MKT. MHM, 722-4.

1896 (20 Rebiülâhır 1314) tarihli padişah iradesi ile azledildi ve Şura-yı Devletçe yargılandı. Yerine Asaf Bey tayin edildi.⁵⁹ 11 Haziran 1896 tarihinde de Akçadağ Kaymakamı Raif Efendi, idaresizliği, vergi tahsilinde yavaşlığı ve tembelliği gerekçe gösterilerek padişah iradesiyle görevinden alındı ve yerine Ahmed Hamdi Efendi atandı⁶⁰. Son olarak 14 Aralık 1896 tarihinde Malatya Jandarma Taburu Binbaşısı Ömer Ağa açığa alınarak yerine Mazgird Tabur Ağası Rıza Efendi tayin edildi.⁶¹ Olayların başladığı ilk anda Dümük köyündeki saldırı neticesinde hayatlarını kaybeden Remont Bölüğü Mülazımlarından Mustafa Efendi ve bir askerın ölümde ihmali bulunan Sultansuyu Çiftliği Müdürü Kaymakam Reşid Bey sorumlu tutuldu. Reşid Bey, 4. Ordu'nun talebi ve padişah iradesiyle Harput'ta kurulan Divan-ı Harbe sevk edilmiştir. Yapılan tahkikatta Reşid Bey'in herhangi bir ihmalinin olmadığı, Akçadağ kaymakamının talebi doğrultusunda, bir mülazıma yanına altı asker alarak olay mahalline gitmesini emretmişti. Ancak mülazım verilen talimata bakmadan altı neferi yanına alarak tedbirsiz bir şekilde bölgeye gitmiş ve kendi ihmalden dolayı vurulup hayatını kaybettiği ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla Reşid Bey'in beraatına karar verilmişti.⁶²

Şakir Paşa'nın bu müdahalesi sırasında, konuyu soruşturmak üzere Malatya'ya gidip tahkikat yapan Şura-yı Devlet üyesi Sami Bey, azledilen Malatya mutasarrıfına sahip çıkmış, onun hem Ermeni ayaklanmaları hem de Dümüklü köyünde yaşanan hadiseler sırasında heyecanı teskin ettiğini, asayiş ve emniyeti sağlamak için büyük çaba sarf ederek başarı sağladığını belirtmişti⁶³. Bu rapor üzerine Ali Rıza Paşa'nın yargılanmasına 6 Aralık 1896 (1 Recep 1314) tarihli padişah iradesi ile son verildi.⁶⁴ Ali Rıza Paşa'nın yargılanmasından vazgeçilince, doğal olarak onun emri altında bulunan Akçadağ Kaymakamı, Malatya Tabur Ağası ve sair memurların yargılanmasına da gerek kalmamıştı.⁶⁵

Diğer taraftan 25 köy ahalisi adına Bekiruşaklı Halil İbrahim imzasıyla da Dâhiliye Nezaretine bir şikâyet telgrafi iletilmişti. Buna göre Malatya İdare Meclisi Üyesi Abdullah Ağa ve avanesi kendilerine zulmetmiş ve yok yere Dümüklü köyünden 18 kişiyi hapsedmişti. Bu dilekçe üzerine, Dâhiliye Nezareti konunun acil bir şekilde incelenerek bir an önce Nezaretin bilgilendirilmesini Mamuretülaziz vilayetine emretmişti.⁶⁶

Şakir Paşa'nın talebi doğrultusunda yapılan aziller sonrasında Paşa, hadisenin peşini bırakmamış ve konuyla ilgili raporlar kaleme almıştı. Bu raporlarda Paşa, Alevîlerin

⁵⁹ Sadaretten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Rebiyülâhır 1314 (30 Eylül 1896) tarihli tezkire, BOA, A. MKT. MHM, 722-4.

⁶⁰ Sadaretten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Muharrem 1314 (13 Haziran 1896) tarihli tezkire, BOA, A. MKT. MHM, 678-2.

⁶¹ 9 Receb 1314 (14 Aralık 1896) tarihli irade-i seniyye, BOA, BEO, 882-66119.

⁶² Serasker Rıza Paşa tarafından Yıldız Sarayına gönderilen 28 Muharrem 1316 (18 Haziran 1898) tarihli arz, BOA, Y. MTV, 178-165.

⁶³ Şura-yı Devlet Azası Sami Bey tarafından Sadarete gönderilen 5 Cemaziyülâhır 1314 (11 Kasım 1896) tarihli tezkire, BOA, İ. DH. 1342-10.

⁶⁴ 1 Recep 1314/24 Teşrinisani 1312 (6 Aralık 1896) tarihli irade-i seniyye, BOA, İ. DH. 1342-10.

⁶⁵ Sadaret tarafından Şura-yı Devlete gönderilen 29 Cemaziyülevvel 1315 (26 Ekim 1897) tarihli tezkire, BOA, ŞD. 2681-2.

⁶⁶ Dâhiliye Nezaretinden Mamuretülaziz vilayetine gönderilen 11 Muharrem 1314 (22 Haziran 1896) tarihli tahrirat, BOA, DH. MKT, 2075-50.

haksızlığa uğradığı üzerinde durmaktaydı. Şakir Paşa'nın bu ifadelerinden cesaret alan Kürecikli Kalender ve Kürecikli Ali, kendilerinin Müslüman sıfatıyla geçen yıl ibadetle meşgul oldukları bir zamanda haksızlığa ve zulme uğradıkları yönünde Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat Komisyonuna 23 Kasım 1896 (11 Teşrinisani 1312) tarihli telgrafla şikâyetinde bulunmuşlardı.⁶⁷ Bu şikâyetinde de adı öne çıkan ve suçlanan kişi, Malatya İdare Meclisi eski azası Abdullah Ağa idi. Kalender ve Ali'nin iddiasına göre Abdullah Ağa, civarda kendilerine karşı düşmanlık besleyen birçok aşireti toplayarak köylerini yakmış ve 800'den fazla kişi bu saldırı neticesinde hayatını kaybetmişti. Ayrıca mal ve hayvanları da çalınmıştı. Onların talebi, Abdullah Ağa'nın şahsi nüfuzu sayesinde adaletin pençesinden kurtulmamasıydı.⁶⁸

Bu şikâyet üzerine bölgede adli soruşturma yapılması kararlaştırıldı. Ancak konuyla ilgili ilk soruşturmayı Akçadağ Kazası adliye heyetinin yapması gerekirken, herhangi bir davet almadan Malatya Müstantıkı Zülfü Efendi tahkikata başlamıştı. Zülfü Efendi, ilginç bir şekilde yalnızca Dümüklü köyüne saldırıp buradaki kişilerin mallarını gasp eden kişilerden ifade alma yoluna gitmişti. Neticede malları yağmalanıp talan edilen ve 118 ferdi ölen kişiler suçlu bulunmuştu. Ancak sonradan askerî birliklerde herhangi bir ölüm veya yaralanma hadisenin olmadığı belirtilmesi üzerine cinayet ithamından vazgeçilmişti. Ayrıca 54 kişi karşı koymaksızın tutuklanmıştı. Aslında bu yönüyle soruşturma ve yargılama hukuken baştan dibe yok (keen lem-yekün) hükmündeydi. Buna rağmen 40 kişinin muhakemelerinin men edilmesinden sonra 109 kişi daha yargılanmak maksadıyla tutuklanmıştı. Fakat itiraz üzerine bunlar da geçici olarak tahliye edilmişlerdi.⁶⁹ Anlaşılacağı üzere mahalli hükümet, meselenin bu raddeye gelmesine sebep olan ve olaya tarafsız bir şekilde yaklaşamayacak kişileri tahkikat için görevlendirmişti.

İlaveten, bu olaydaki sorumsuz davranışlarından dolayı Akçadağ kaymakamı, Malatya mutasarrıfı ve Malatya jandarma binbaşısı hakkında da idari işlem yapılması istendi. Vilayet Adliye Heyeti memurları tarafından verilen kararın ve yapılan itirazın kanunen hükmü ve ehemmiyeti olmadığı için, Temyiz Mahkemesi İstida Dairesi kararıyla Zülfü Efendi'nin kararı feshedilmişti.⁷⁰ Bütün bunlara rağmen eski Müddei-i Umumî Osman Efendi'nin konuyla ilgili itirazı temyiz mahkemesince uygun görülmesi ve konu Alevîlerin aleyhine tekrar açılmıştı. Oysa bu meselenin yeniden açılması Ahmed Şakir Paşa'ya göre birkaç yüz kişinin tutuklanmasını gerektirecekti. Bu durum ise Sünnîler ile Alevîler arasında ortaya çıkmış olan hadiselerin tekrar şiddetlenmesine neden olacaktı. Çeşitli siyasi mahzurlar doğuracağı için bu hususun adli takibinin yapılmaması Anadolu Umum Müfettişi Ahmed Şakir Paşa tarafından istenmiş ve temyiz mahkemesince kararlaştırılmıştır. Anlaşılacağı üzere Zülfü Efendi'nin Alevîleri suçlu bulan ithamının kabulü, Alevîlerin meseleden ağır hasarla ayrılmasına rağmen, Sünnîler ile Alevîler arasındaki hadisenin birdenbire şiddetlenmesine neden olacaktı. Bu sebeple Şakir Paşa, Alevîler ve Sünnîler arasında ayrılıklara yol açacak bu olay hakkında kesinlikle kanunî

⁶⁷ Kürecikli Kalender ve Kürecikli Ali imzasıyla Tesri-i Muamelat Komisyonuna Çekilen 11 Teşrinisani 1312 tarihli telgraf, BOA, DH. TMIK. M, 23-52.

⁶⁸ BOA, DH. TMIK. M, 23-53.

⁶⁹ Şura-yı Devlet tarafından Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

⁷⁰ Adliye Nezaretine takdim olunan 12 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1896) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

takibat icra edilmemesi yönünde Adliye Nezareti tarafından kati bir karar alınmasını ve alınan kararın da ilgili kişilere bir an önce tebliğini talep etmişti.⁷¹

Şakir Paşa iki sene önce yaşanan bir hadiseden dolayı her iki taraftan birkaç yüz kişinin tutuklanıp muhakeme edilmesini de mahzurlu buluyordu. Ayrıca hadise sırasında görevli olan yönetici ve komutanların sorguya alınarak mahkeme edilmesi, Ermeni olaylarının alevlendiği bir dönemde siyaseten sorun çıkarabilirdi.⁷² Netice itibarıyla Dümüklü köyünde yaşanan bu hadise, Şakir Paşa'nın talebi, Şura-yı Devlet'in olumlu görüşü ve 4 Ekim 1898 (18 Cemaziyülevvel 1316) tarihli padişah iradesiyle kapatılmıştır.⁷³

Olaylar yatıştıktan sonra Mamuretülaziz Valisi Enis Bey, Akçadağ havalisine giderek özellikle, daha öncede belirtildiği üzere aralarında husumet bulunan Kürecik ve Kürne nahiyelerinin reis ve ağalarıyla görüştü. Görüşme sırasında iki nahiye halkının arasındaki bu husumete bir an önce son vererek işleri güçleriyle uğraşmalarını telkin ve tavsiye etmişti. Vali, bu nahiyelere yanına tahsilat memurlarını da alarak gitmişti. Tahsilat memurlarının bir ay müddetle bölgede kalmasını sağlayan vali, memurları vergileri toplamaları için, reis ve ağalarla köylere göndermişti. Netice itibarıyla önceki ve mevcut yılın vergisinden 222.562 kuruş vergi tahsil edilmişti.⁷⁴ Anlaşıldığı kadarıyla Vali, iki nahiye arasındaki husumeti ortadan kaldırmak için iyi niyetli bir girişimde bulunmuş, ancak vergi tahsili kararlılığından vazgeçmemiştir.

Sonuç

Başlangıçta basit tedbirlerle çözüme kavuşturulması mümkün olabilecek Dümüklü Ali hadisesi, yerel yöneticilerin tecrübesizliği ve aceleciliği nedeniyle kontrolden çıkmıştır. Bu hadisede, kendilerini İslam dini dâhilinde gören Alevîler, vergi tahsildarları ve Alevîlik hakkında bilgi sahibi olmayan kişiler tarafından din dışı olmakla itham edilmişlerdi. Esasında sosyal ve ekonomik (vergi) temelli olan Dümüklü hadisesi, zaman içerisinde sürecin iyi yönetilememesinden dolayı dinî bir mahiyet kazanmış ve boyut değiştirmiştir.

Dümüklü hadisesi sonrasında Anadolu Umum Müfettişi Ahmed Şakir Paşa'nın konuya müdahalesiyle soruşturmaların seyri değişmiştir. Ahmed Şakir Paşa, meselenin bir "Alevî-Sünnî" husumetine yol açmasından endişe etmekteydi. Paşa'nın müdahalesiyle Sadaret meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için olay sırasındaki bütün yazışmaların suretlerini ihtiva eder bir defter hazırlatmıştır. Yine Paşa'nın teklifiyle mahalli yöneticilerin neredeyse tamamı görevinden alınmıştır. Köye gelen askere itaat etmediği ve karşı koyduğu için tutuklanan Alevîler de serbest bırakılmıştır. Buna karşın Malatya Sancağının eski sorgu hakimi (müstantik) Zülfü Efendi tahkikata başlamış ve Dümüklü köyüne saldırıp buradaki kişilerin mallarını gasp eden kişilerden ifade alma yoluna gitmişti. Zülfü Efendi'nin soruşturması neticesinde; malları yağmalanıp talan edilen ve 118 ferdini kaybeden Alevîler suçlu bulunmuştur. Şakir Paşa, üzerlerine gelen askere

⁷¹ Adliye Nezaretine yazılan 4 Nisan 1313 (16 Nisan 1897) tarihli arıza, BOA, ŞD, 2679-21.

⁷² Anadolu Müfettişi Ahmed Şakir Paşa'nın Sivas'tan Sadarete gönderdiği 4 Safer 1315 (5 Temmuz 1897) tarihli tahrirat, BOA, BOA, ŞD, 2679-21.

⁷³ 18 Cemaziyülevvel 1316/23 Eylül 1314 tarihli irade-i seniyye, BOA, İ. AZN, 31-5; konunun bütün yönleriyle kapatıldığına dair karar, Dahiliye Nezareti tarafından 25 Cemaziyülahır 1316 (10 Kasım 1898) tarihli tahrirat ile Mamuretülaziz vilayetine bildirilmiştir, BOA, DH. MKT, 2131-52.

⁷⁴ Mamuretülaziz Valisi Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Receb 1315 (12 Aralık 1897) tarihli tahrirat, BOA, DH. TMİK. S, 16-66.

mukavemet etmeden 118 ferdini kaybeden ve malları yağmalanan Alevîlerin tekrar soruşturma konusu edilmesini doğru bulmamıştı. Konunun tekrar açılması durumunda bölgedeki yöneticiler yargılanacak, Alevî ve Sünnîlerden en az 200 kişi mahkeme karşısına çıkarılacaktı. Yöneticilerin yargılanması, 1895 yılında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde isyan etmiş Ermeni tedhişçileri cesaretlendirebilirdi. Alevî ve Sünnîlerin mahkeme karşısına çıkarılması ise, iki topluluk arasında düşmanlıkların yaşanmasına sebep olabilir ve telafisi güç zararlara yol açabilirdi. Ayrıca hükümet, Ermeni olaylarının arttığı bir dönemde bir de Alevî-Sünnî çekişmesinin yaşanmasını istemiyordu. Çünkü böyle bir durumda Avrupa'nın siyasi baskısıyla karşı karşıya kalma ihtimali güçlenecekti.

Yerel yöneticiler, daha çok geçmişten kalan hesapların görülmesi şeklinde olayları değerlendirerek suçlayıcı ve cezalandırıcı bir tavır takınmıştı. Yerel yöneticilerin aceleci ve önyargılı tavırlarına karşın, merkezi hükümet yetkilileri, genel kanının aksine, ayırım yapmadan haksızlığa uğrayan kesimin yanında yer almaya özen göstermiştir. Yerel yöneticilerin kaleme aldığı metinlerde “*din dışı davranış, icra-yı lubîyyat (oyun icra etme), Rafîzilik*” ifadeleri kullanılırken, İstanbul'dan kaleme alınan belgelerde bu türden ifadelere rastlanmamaktadır. İstanbul'daki yöneticiler, sadece yerel yöneticinin ifadesine atıf yapılacağı zaman bu ifadeleri kullanmıştır. Merkezi yöneticiler bölgeye gönderilen asker ve idarecilere, sürekli, hadisenin kan dökülmeden ve güzel bir şekilde çözülmesi yönünde emirler vermiştir. Sultan Abdülhamid de meseleden haberdar olunca, yönetici ve askerlere aynı doğrultuda emirler vermiştir. Bu da, devlet merkezinin, yerel yöneticilere göre daha mülayim ve iki tarafı en az zararlı korumak ve ileride meydana gelmesi muhtemel olayları önlemek bakımından daha olumlu davrandığı anlamına gelmektedir.

Kaynaklar**Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

- A. MKT. MHM (Sadaret Mektubî Mühimme Kalemi), 658-2; A. MKT. MHM, 659-23; A. MKT. MHM, 678-2; A. MKT. MHM, 722-4.
- A. MKT. UM, 432-18.
- BEO (Bab-ı Ali Evrak Odası), 882-66119.
- DH. MKT (Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi) 150-21; DH. MKT, 400-19; DH. MKT, 1862-23; DH. MKT, 1825-16; DH. MKT, 2075-50; DH. MKT, 2131-52; DH. MKT, 2727-4.
- DH. ŞFR (Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi), 186-90; DH. ŞFR, 186-95; DH. ŞFR, 187-1; DH. ŞFR, 195-38.
- DH. TMIK. M (Dahiliye Nezareti Tensikat ve Islahat Komisyonu Evrakı), 23-52; DH. TMIK. M, 23-53; DH. TMIK. M, 28-1.
- DH. TMIK. S, 16-66.
- İ. AZN (İrade-i Adliyye ve Mezahip), 31-5.
- İ. DH (İrade-i Dahiliyye), 1229-96202; BOA, İ. DH. 1342-10.
- İ. MVL (İrade-i Meclis-i Vala), 438-19381.
- ŞD (Şura-yı Devlet Evrakı), 2679-21; ŞD, 2681-2.
- Y. MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı), 178-165.
- Y. PRK. ASK, (Yıldız Perakende Askeri Maruzat Evrakı) 71-33; Y. PRK. ASK, 109-69; Y. PRK. ASK, 110-3; Y. PRK. ASK, 171-81.
- Y. PRK. UM, (Yıldız Perakende Umum Vilayetler Maruzatı Evrakı) 21-73; BOA, Y. PRK. UM, 21-80; Y. PRK. UM, 28-70; Y. PRK. UM, 33-56.

Kitap, Makale, Süreli Yayın, Ansiklopedi Maddesi

- Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Haz: Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.
- Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, Yay: Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Dumont, Paul, "1865 Tarihinde Güney-Doğu Anadolu'nun Islahı". (Çev: Bahaeddin Yediyıldız), *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, 1981, s. 369-394.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Fırka-i Islâhiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 8, İstanbul 1996, s. 35-37.
- Karaca, Ali, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Karaca, Ali, "Şâkir Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul 2010, s. 307-308.
- Salname-i Vilayet-i Mamuretülaziz 1312*, Defa 8.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları (1895-1896)*, c. II, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008,
- Yavuz, Nuri, "Fırka-i Islahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, V/10, 2012, s. 113-127.